

Ellen Rutten - Foto: Roger Cremers

Urgente lessen in erfgoedbescherming

ER *Door Ellen Rutten*
27-08-2026

Cultuur Opinie

Cultureel erfgoed, wetenschap en internationale samenwerking: dat is het domein van Ellen Rutten. Vandaag publiceren we haar eerste column.

Natuurlijk gemummificeerde lichamen, zwartgeblakerde vingers, grotten bij kaarslicht. In die lugubere omgeving bestudeerden mijn vriend, inmiddels man, en ik in 2004 een van de bakens van de Slavische letteren. In het Kyivse Holenklooster – UNESCO werelderfgoed sinds 1990 – werkten monniken in de elfde en twaalfde eeuw aan vertalingen, kronieken en theologische teksten, in het Oudkerkslavische schrift waar veel latere Slavische talen op teruggaan. Hun werk was ondenkbaar zonder de hollen: hier woonden en baden de schrijvende monniken, op afstand van de reuring buiten. Ook gestorven monniken en heiligen kregen er een thuis.

Vooraf leken de kloosterholen me vooral een koele oase in zomers Kyiv. De monnikenlijken schrokken me niet af, al vond de claustrofoob in mij de holen wel eng. Wat als onze kaars uitging? Hielden die kronkelgangetjes stand? De gangen bleven staan en de vlam bleef branden – maar onze *dark* toer langs de graven maakte indruk. Die voelde als een reis naar de wortels van het vak waar ik lang mijn werk van heb gemaakt, toen als promovenda en later als hoogleraar: dat van de Russische literatuur. Mijn specialisme was de nieuwste geschiedenis, maar er was altijd het besef: dat onderaardse gangenstelsel, dat hoorde bij de plekken waar het allemaal begon.

Intussen kijk ik anders naar Kyivs Holenklooster. Die nieuwe blik heeft alles te maken met debatten die regiospecialisten voeren sinds Ruslands grootschalige invasie in Oekraïne. Onder experts, [zo schrijven drie bekende Britse slavisten](#), domineerde lang de asymmetrische, ‘stilzwijgende aanname’: Rusland vormt het hart van de regio. ‘Droevig’ en ‘schokkend’ [noemt de Georgische schrijfster Nino Haratischwili](#) de mate waarin Russische expansiedrift daarbij is onderschat. Ik herken hun zorgen. Als ik recent beelden van het Holenklooster zag dacht ik: gek eigenlijk, dat ik dat altijd primair zag als bakermat van *Russische* literatuur. Het Holenklooster is ook een sleutelplek voor Russischtalig schrijven, maar het speelt ook hoofdrollen in de Oekraïense en Belarussische cultuurgeschiedenis. Die landen zijn al soeverein sinds mijn tienertijd, maar beeldvorming over hun erfgoed bleef hardnekkig russocentrisch. Ook ik betrad in 2004, dertien jaar na Oekraïne’s onafhankelijkheidsverklaring, de holen met een *Russia & Eastern Europe* Lonely-Planetgids in handen. En ook ik kende het klooster vooral als historisch ijkpunt in Russische literatuurstudies.

Eigen dynamiek

De laatste jaren realiseerde ik me samen met veel anderen pas echt: de Oekraïense geschiedenis is geen *spin off* van de Russische. Niet dat die gelaagde geschiedenis een Oekraïens-*only* verhaal is: ook in het Holenklooster kwamen Kyivse en andere lokale invloeden samen met tradities uit Byzantium en Athos. Maar de Oekraïense geschiedenis heeft wel een eigen dynamiek, hoe nauw ze ook verbonden is met Russische en internationale invloeden.

Die eigen dynamiek doet ertoe, ook buiten debatzalen. Russische autoriteiten gebruiken cultuur namelijk als bikkelhard oorlogswapen. Hermitage-directeur Mikhail Piotrovsky noemde Russische tentoonstellingen in West-Europa in 2022 letterlijk een ‘cultureel offensief,’ en Russische bombardementen raken Oekraïens erfgoed hard. De woning van de Oekraïenstalige filosoof Skovoroda, modernistische architectuur in Charkiv, musea in Odesa: ze horen bij 545 Oekraïense erfgoedlocaties die [UNESCO recent](#) als beschadigd rapporteerde. Tussen 2014 en 2024 gingen [volgens experts](#) al twee miljoen Oekraïense museumobjecten verloren. Het gaat hier niet om nevenschade: Rusland valt [gericht plekken aan](#) die de Oekraïense taal, cultuur en geschiedenis tastbaar maken.

Voor mij geldt: ik zie in en ook buiten Oekraïne zo’n dreiging voor vrij leven dat ik actief wil terugvechten. Ik leverde mijn toga in en help musea nu intensiever samenwerken met universiteiten. Natuurlijk blijven deskundige hoogleraren juist nu broodnodig. Maar ik wist na 2022: ik kan persoonlijk meer verschil maken door – terwijl overal *bad guys* oprukken – *good guys* uit kennis- en cultuurinstellingen samen te brengen en zo meer slagkracht te geven.

Preventief beschermen

Culturele slagkracht is van pijlsnel groeiend belang, ook omdat Nederlands erfgoed best extra bescherming kan gebruiken. In 2022 stelde [erfgoedexpert Marjan Otter](#) dat Nederland haar taak om erfgoed preventief te beschermen maar deels nakomt. Hier wordt aan gewerkt, ook door een nieuwe [Taskforce Veilig Erfgoed](#), maar Nederland blinkt historisch niet uit in erfgoedbescherming. De Amsterdamse studente slavistiek en kunstgeschiedenis Ada van der Haagen deed scriptieonderzoek naar haar opa Jan van der Haagen, Inspecteur Kunstbescherming tijdens de Duitse bezetting. Nederland anticipeerde volgens Van der Haagen toen laat en slordig op cultuurbehoud. Hij laakte een 'gebrek aan officieele belangstelling' en brede 'antipathie' bij 'de gedachte dat ons land in een oorlog gewikkeld' kon raken. Die fouten moeten we vooral niet herhalen.

Nederland [steunt Oekraïense cultuurinstellingen gelukkig](#), maar de overheidssteun is sober. Terwijl: ondersteuning van Oekraïense cultuurorganisaties is moreel én strategisch urgent. Elk Oekraïens object dat wij tonen of bewaken beschermen we tegen vernietiging. En culturele samenwerkingen met Oekraïne zijn nu lessen in erfgoedbehoud, zoals organisaties als DutchCulture toelichten in leerzame [longreads](#) en expertsessies. Oekraïense cultuurprofessionals hebben immers in ijlt tempo geleerd hoe je erfgoed digitaliseert, verplaatst en anderszins redt van verwoesting.

Kijk maar naar het Holenklooster. Het bleef lang gespaard, maar deze zomer – een paar dagen, jawel, na gedwongen vertrek van de laatste Moskouse geestelijken – was het raak: bij grootschalige Russische aanvallen werd het klooster zwaar beschadigd. Daar waar wij ooit ondergrondse kloostergangen bewonderden gebruiken specialisten nu de nieuwste Oekraïense en internationale technieken om erfgoedschade te stabiliseren en documenteren. De kennis van deze oorlogscultuurexperts kunnen we hier de komende tijd hard gebruiken.

Dit is de eerste column van Ellen Rutten. Zij zal in de komende tijd regelmatig schrijven over cultureel erfgoed, wetenschap en internationale samenwerking. Tot 2025 was Ellen Rutten hoogleraar Literatuur aan de Universiteit van Amsterdam, hoofdredacteur van vaktijdschrift [Slavic Literatures](#) en toezichthouder voor verschillende culturele organisaties. Vanuit een [streven naar een maatschappelijk actiever rol](#) stapte zij over van academie naar [AMS: Academy-museum Synergies](#). Met deze eenvrouwsonderneming ondersteunt en versterkt Rutten samenwerkingen tussen musea en universiteiten. Zij is auteur van onder meer [Sincerity after Communism](#) (Yale University Press 2017) en [Imperfections](#) (red., samen met Kelly & Kemper, 2021). In 2027 verschijnt van Rutten en Mari Janssen *Wonderlanden: een cultuurgeschiedenis van Oost-Europa* (Van Oorschot uitgevers).

Abonneer je op ons gratis Journaal:

E-mail adres

Schrijf je in